

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять

з дисципліни

«Історія економіки та економічної думки»

Харків
ХНАДУ
2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

До друку і в світ дозволяю
Перший проректор

І.П. Гладкий

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до семінарських занять
з дисципліни
«Історія економіки та економічної думки»

Укладач

О.В. Попадинець

Відповідальний за випуск

Завідувач кафедри
Економіки і підприємництва

_____
(О.С.Іванілов)

Харків
ХНАДУ
2017

Міністерство освіти і науки України

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**до семінарських занять
з дисципліни
«Історія економіки та економічної думки»**

Затверджено методичною
радою університету,
протокол № _____ від _____ р.

Харків
ХНАДУ
2017

Укладач: О.В. Попадинець

Кафедра економіки і підприємництва

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І МЕТОД ІСТОРІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

План семінарського заняття

1. Предмет і метод ІЕЕД.
2. Функції, цілі й завдання курсу.
3. Взаємозв'язок історії економіки й історії економічної думки.
4. Варіанти періодизації історії економіки та історії економічної думки.

Питання для самоконтролю

1. Що вивчає ІЕЕД?
2. Чому ІЕЕД є фундаментальною дисципліною щодо всіх економічних наук?
3. Перелічіть основні методи й функції ІЕЕД.
4. Проаналізуйте взаємозв'язок історії економіки й історії економічної думки.
5. Роз'ясніть суть основних підходів до періодизації ІЕЕД.

Теми повідомлень

1. Предмет і завдання ІЕЕД.
2. Творчі функції ІЕЕД у системі економічних наук.
3. Етапи розвитку історико-економічної науки.
4. Роль ІЕЕД в економічній освіті.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. Перелічіть елементи, складові логічної структури історико-економічної науки:
  - а) закономірності;
  - б) об'єкт і предмет дослідження;
  - в) категорії;
  - г) функції;
  - д) джерела інформації;
  - е) школи, теорії, ідеї;
  - ж) всі перераховані пункти вірні.
2. Ф. Лист поділяв історію економічного розвитку на п'ять стадій – дикості, пастушачу, землеробську, землеробсько-мануфактурну, землеробсько-мануфактурно-комерційну. Який критерій узятий за основу періодизації?
  - а) пануюча форма господарської діяльності;
  - б) інтенсивність обміну;
  - в) тип власності;
  - г) рівень розвитку виробництва, галузевий і професійний поділ праці.
3. Який вислів найбільш точно відображає маршрут історії людства?
  - а) історія – це кілька циклів, які постійно змінюють один одного (Д. Вико);
  - б) історія – це рух нагору спіраллю, що звужується (Г. Гегель);
  - в) історія – це вибухи пасіонарності (пламенарності, підйому), що чергуються (Л. Гумільов);
  - г) історія – це хаос.
4. Історичний метод аналізу обґрунтували?
  - а) В. Рошер
  - б) Ф. Лист;
  - в) К. Маркс;
  - г) В. Ленін.
5. До числа фундаментальних економічних наук відноситься:
  - а) історія економіки й економічної думки;
  - в) маркетинг;

- б) економіка промисловості; г) менеджмент.
6. Основне значення вивчення історії економіки полягає в:
- а) ухваленні вірного рішення;
 б) забезпеченні гарантованого виключення кризових явищ;
 в) формуванні економічного мислення;
 г) можливості передбачати еволюцію суспільних явищ.
7. Автором перших публікацій, присвячених історії економічної думки, є:
- а) М. Блауг; в) Дюпон де Немур;
 б) М. Балудянський; г) А. Сміт.
8. Кому належать слова про історичність будь-якої науки: «Зміст будь-якої науки включає історію й не може бути задовільно викладена поза її»?
- а) Дж. М. Кейнс; в) К. Маркс;
 б) Й. Шумпетер; г) Ф. Лист;
9. Чи можна стверджувати, що глибокі економічні кризи є могутнім імпульсом розвитку економічної теорії?
- а) вірно; в) не завжди;
 б) не вірно; г) вірні б), в).
10. Зміна економічної системи, як правило, веде до:
- а) економічного зросту;
 б) збереження теоретичної парадигми;
 в) зменшення об'ємів виробництва;
 г) зміни економічної парадигми.
11. Автором контрфактичних моделей економічного розвитку є:
- а) А. Тойнбі; б) Р. Фогель; в) К. Маркс.
12. Корінна проблема геополітики сьогодні – це:
- а) оволодіння торговельними шляхами;
 б) захоплення чужих територій;
 в) боротьба за природні ресурси.

Список літератури

1. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе ; пер. с англ. – 4-е изд. – М. : Дело Лтд, 1994. Введение.
2. Бродель Ф. Время мира. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. – М., 1992.
3. Економічна історія: навч. посібник / за ред. С. І. Архієреєва, Н. Б. Решетняк. – Х. : НТУ «ХП», 2005.
5. Заблоцький Б. Ф. Економіка України / Б. Ф. Заблоцький, М. Ф. Кокошко, Т. С. Смовженко. – Львів, 1977. – Розд. 2.
6. Історія економічних учень : у 2-х частинах. Ч. 1 : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – 2-е вид., випр. – К. : Знання, 2005. – С. 15–20.
7. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки : навч. посібник / В. М. Ковальчук, М. В. Лазарович, М. І. Сарай. – К. : Знання, 2008. Вступ.
8. Копнин А. В. Гносеологические и логические основы науки. – М., 1974.
9. Мак-Клоски Д. Полезно ли прошлое для экономических наук? Thesis, 1993. – Т. 1. – Вып. 1.
10. Сурин А. И. История экономики и экономических учений. – М. : Финансы и статистика, 1998.

11. Уперенко М. О. Економічна історія України : навч. посібник / М. О. Уперенко, Е. А. Кузнецов, Парієнко та ін. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2004. – Розд. 1

12. Худокормов А. Г. Дж. Стиглиц – лидер информационной экономики и нового кейнсианства // Российский экономический журнал. – 2008. – № 3–4. С. 59–65.

13. Экономическая история. История экономических учений : учебник / Р. М. Гусейнов, В. А. Семенихина. – М. : Омега-Л, 2006. Предисловие.

ТЕМА 2. ГОСПОДАРСТВО ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА І ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ НА ЕТАПІ РАННІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

План семінарського заняття

1. Основні етапи господарської еволюції первісного суспільства, їх характеристика.

2. Особливості господарства країн Давнього Сходу.

3. Економічна думка Давнього Сходу.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику господарській діяльності людей на різних етапах первісного суспільства за наступними параметрами:

а) форми власності;

б) основні види господарської діяльності привласнюючого та відтворюючого господарств;

в) основні форми суспільно-господарської організації.

2. Які причини розкладання первісного суспільства?

3. Чому в країнах Давнього Сходу сформувалася централізована державна система господарства, азійський спосіб виробництва?

4. Які особливості економічної думки країн Давнього Сходу.

5. Які основні економічні ідеї, проблеми висвітлюються в письмових джерелах держав Давнього Сходу?

Теми повідомлень

1. Господарське життя на території сучасної України в первісну епоху.

2. Розвиток соціально-економічних відносин в державах Давнього Сходу.

3. Техніко-економічні досягнення перших цивілізацій.

4. Господарський розвиток Єгипту.

5. Економічні чинники появи давньосхідних держав.

6. Пам'ятки економічної думки в країнах Давнього Сходу.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. Вік економіки сучасного суспільства:

а) 500 тис. років;

б) 320 тис. років;

в) 40–50 тис. років.

2. Первісній економіці властиві наступні характеристики:

а) самий тривалий етап в історії людського суспільства;
б) наявність майнової нерівності й експлуатація людини людиною;
в) поступовий перехід від привласнюючого типу господарства до відтворюючого типу.

3. Основні види (форми) привласнюючого господарства:

а) збирання; б) ремесло; в) рибальство; г) полювання.

4. Основні види (форми) відтворюючого господарства:

а) землеробство; в) ремесло;
б) скотарство; г) полювання.

5. Пануюча форма власності в річкових цивілізаціях:

а) общинна; б) державна; в) храмова; г) селянська.

6. Представники економічної думки дориночної епохи ідеалізували:

а) ринкові економічні відносини;
б) натурально-господарські відносини;
в) велику торгівлю й лихварство.

7. Закони Хаммурапі регламентували боргове рабство з метою:

а) якнайшвидшого переходу до ринкової економіки;
б) забезпечення податкових надходжень у скарбницю;
в) не допустити руйнування основ натурального господарства.

8. У яких цитатах письмових джерел найбільше рельєфно простежується ідеологія централізованого господарства:

а) Закони Ману;
б) Посадова інструкція візиру;
в) Закони Хаммурапі.

9. Яка каста в Індії займалася найбільш почесною економічною діяльністю:

а) брахмани; б) кшантрії; в) вайші; г) шудру.

10. Яка основна тема в Законах Хаммурапі:

а) сильний не повинен пригноблювати слабого;
б) обмеження торгово-лихварських операцій;
в) урегулювання відносини між рабами й рабовласниками.

Список літератури

1. Березин И. С. Краткая история экономической мысли : учебн. пособие. – М. : Изд. РДЛ. – 2000. – Гл. 1.

2. Економічна історія : навч. посібник / за ред. С. І. Архієреєва, Н. Б. Решетняк. – Х. : НТУ «ХП», 2005. – Тема 2.

3. Гусейнов Р. М. Экономическая история. История экономических учений : учебник / Р. М. Гусейнов, В. А. Семенихина. – М. : Омега-Л, 2006. – Ч. I. – Розд. 1. – Гл. 1.

4. История мировой экономики : учебник для вузов / под ред. Г. Б. Поляка, А. Н. Марковой. – М. : ЮНТИ, 1999. – Гл. 4, 5, 6.

5. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки : навч. посібник / В. М. Ковальчук, М. В. Лазарович, М. І. Сарай. – К. : Знання, 2008. – Ч. II – Розд. 6.

6. Хачатурян В. М. История мировых цивилизаций с древнейших времен до конца XX века : пособие / под ред. В. И. Уколовой. – М. : Дрофа, 2008. – Гл. 1.

7. Хрестоматия по истории древнего мира : пособие для учителя / сост. Е. А. Черкасова. – М. : Просвещение, 1991. – Розд. 1.

8. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран (Древности и Средние века) / сост. д. ю. н., проф. В. А. Томсинов. – М. : Изд. Зерцало, 1999. – Розд. 1.

ТЕМА 3. ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ ПЕРІОДУ ФОРМУВАННЯ СВІТОВИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ (VIII СТ. ДО Н. Е. – V СТ. Н. Е.)

План семінарського заняття

1. «Осьовий час» і його роль у формуванні Східної й Західної цивілізацій, їх корінні розбіжності.
2. Східна цивілізація і її характеристика в «осьовий час». Економічна думка Давньої Індії. Економічна думка Давнього Китаю (конфуціанство, легізм).
3. Зліт і падіння економіки античного світу і їх відбиття в працях античних мислителів.

Питання для самоконтролю

1. Якими подіями був відзначено «осьовий час» у розвитку людської цивілізації.
2. Назвіть варіанти економічних моделей розвитку, характерних для Древньої Греції.
3. Перелічіть основні фактори, що істотно вплинули на розвиток економіки Древнього Рима.
4. Проаналізуйте кризу рабовласницької системи господарства Давнього Рима за наступними параметрами:
  - а) які причини обумовили різке зниження продуктивності праці рабів у перші сторіччя н.е.;
  - б) що являла собою рабовласницька латифундія й чому власники змушені були переходити до колонату;
  - в) що таке система колонату й чому економічні відносини, властиві їй, ми називаємо «протофеодальними»?
5. Які основні економічні ідеї й погляди відбиті в літературних пам'ятках країн Давнього Сходу й античних держав?
6. У чому суть вчення Аристотеля про економіку й хрестоматику?

Теми повідомлень

1. Розвиток соціально-економічних відносин в «осьовий час» у давньосхідних державах – Індії й Китаї.
2. Криза рабовласницької системи господарства і її відбиття в працях античних мислителів.
3. Античні міста-поліси Північного Причорномор'я.
4. Економічні погляди Аристотеля і їхнє наукове значення.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. Нове в «осьовому часі»:
  - а) людина усвідомлює буття в цілому, самого себе й свої межі; ставить перед собою вищі цілі;
  - б) у цю епоху розроблені основні категорії, які ми використовуємо донині;
  - в) закладені основи світових релігій;
  - г) всі відповіді вірні.
2. Фактори, що обумовили феномен «осьового часу»:
  - а) погіршення кліматичних умов, що сприяли соціально-еконо-мічній кризі;
  - б) поліцентризм у політичній, соціальній, культурній сферах життя суспільства;
  - в) наявність централізованих східних Деспотій.
3. Пошуки й зрушення в духовному й соціальному житті суспільства в «осьовий час» яскравіше всього виявилися:
  - а) у країнах з поліцентричною організацією суспільства – Давній Греції, Давній Індії, Давньому Китаї;
  - б) на територіях, зайнятих «варварами»;
  - в) у давніх централізованих державах – Єгипті й Вавилоні.
4. В «осьовий час»:
  - а) розглянуті всі можливості філософського збагнення дійсності;
  - б) випробувані різні варіанти політичного устрою суспільства;
  - в) виявилась розмаїтість релігійної творчості (культи, вірування, політеїзм, монотеїзм);
  - г) випробувані різні стилі й напрямки в мистецтві (архітектурі, скульптурі, поезії й ін.);
  - д) всі варіанти вірні.
5. Кому належить висловлення: «Не робіть іншим того, чого собі не побажаєте. Тоді ні в державі, ні в родині не буде невдоволення»?
  - а) Конфуцій; б) Будда; в) Заратустра; г) Платон.
6. Хто з античних філософів назвав свій трактат «Економікос»:
  - а) Сократ; б) Аристотель; в) Платон; г) Ксенофонт.
7. Аристотель відносив до сфери хрематистики:
  - а) землеробство й ремесло;
  - б) лихварство й торговельно-посередницькі операції;
  - в) дрібну торгівлю.
8. Уперше на важливість поділу праці, його вплив на підвищення продуктивності праці залежно від обсягів ринку звернув увагу:
  - а) Аристотель; б) Ксенофонт; в) А. Сміт.
9. Ідею рабства як ту, що впливає із природних особливостей і відмінностей людей, обґрунтовує:
  - а) Аристотель; б) Ксенофонт; в) Платон.
10. Головне джерело античного рабства:
  - а) неспроможні боржники;
  - б) продаж військовополонених і мирних жителів, захоплених під час воєнних дій;
  - в) сім'ї рабів;
  - г) засуджені злочинці.

а) Платоном;

б) Аристотелем;

в) пізніми схоластами.

Список літератури

1. Березин И. С. Краткая история экономической мысли : учебн. пособие. – М. : Изд. РДЛ. – 2000. – Гл. 3
2. Історія економічних учень : підручник / Л. Я. Корнійчук, Татаренко Н.О., Поручник А. М. та ін. / за ред. Корнійчук Л. Я., Татаренко Н.О. – К.: КНЕУ, 1999. – Розд. 2.
3. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки : навч. пос. / В. М. Ковальчук, М. В. Лазарович, М. І. Сарай. – К. : Знання, 2008. – Ч. I. - Розд.2. – Ч. II. – Розд. 4.
4. Конотопов Н. В., Сметанин С. И. История экономики : учебник для вузов. – М : Изд. Научно образовательской литературы ЭРА, 1999. – Розд. 2 – Гл.1, 2.
5. Лісовицький В. М. Історія економічних вчень. – К., 2009. – Гл. 1.
6. Лановік Б.Д., Матисякевич З. М., Матейко Р. М. Економічна історія України і світу : підруч. / за ред. Лановік Б.Д. – К. : Вікар, 2004

ТЕМА 5. ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ (XVI – перша половина XVII ст.)

План семінарського заняття

1. Передумови і соціально-економічні наслідки Великих географічних відкриттів.
2. Джерела, методи і результати первісного нагромадження капіталу.
3. Економіка українських земель в XVII–XVIII ст.: зміни у сільському господарстві, промисловості, торгівлі, фінансах.
4. Історичні передумови виникнення, сутність і етапи еволюції меркантилізму.

Питання для самоконтролю

1. Які фактори сприяли Великим географічним відкриттям?
2. Які були наслідки Великих географічних відкриттів?
3. Що таке «революція цін»?
4. Які завдання вирішувалися у процесі «первісного нагромадження капіталу»?
5. Що являв собою процес «огороджування» в Англії і які були його наслідки?
6. Назвіть основні джерела первісного нагромадження капіталу.
7. Які види мануфактур ви знаєте?
8. У чому полягали особливості поземельних відносин в Україні після національно-визвольної війни 1648–1654 рр.?
9. Які причини привели до виникнення самостійних економічних шкіл?
10. Поясніть різницю між ідеями раннього і пізнього меркантилізму.
11. Які особливості меркантилістської політики Ж. Кольбера?
12. Які закономірності економічних процесів були виявлені і зафіксовані

меркантилістами?

Теми повідомлень

1. Найважливіші географічні відкриття XV–XVI ст.
2. «Революція цін» і її соціально-економічні наслідки.
3. Особливості первісного нагромадження капіталу в Англії.
4. Форми і типи мануфактурного виробництва.
5. Особливості меркантилізму у різних країнах.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. Які з перелічених явищ відносяться до передумов, а які до наслідків Великих географічних відкриттів?
  - а) «революція цін»;
  - б) колоніальні захоплення;
  - в) утворення Османської імперії;
  - г) формування світового ринку;
  - д) поява великих океанських суден;
  - е) псування монетарного золота.
2. Методами первісного нагромадження капіталу були:
  - а) нееквівалентний обмін з колоніями;
  - б) відрахування від промислового прибутку;
  - в) розорення дрібних виробників;
  - г) добровільні пожертви громадян.
3. Основними джерелами первісного нагромадження капіталу у Франції були:
  - а) колоніальні захоплення;
  - б) работоргівля;
  - в) державні позики;
  - г) акціонування підприємств.
4. Суть процесу «огороджування» полягала у?
  - а) виділення ділянок землі під видобуток корисних копалин;
  - б) перетворення рілля у пасовища;
  - в) виділення землі для підприємств;
  - г) перетворення пасовищ у рілля.
5. Мануфактурне виробництво характеризують:
  - а) наймана праця;
  - б) використання машин;
  - в) виготовлення високоякісної продукції;
  - г) виробництво на замовлення.
6. Зміни у земельних відносинах в Україні після національно-визвольної війни полягали у:
  - а) прискоренні комутації;
  - б) переході землі у власність держави;
  - в) розповсюдженні козацько-селянського дрібного землеволодіння.
7. Такі заходи суспільного розвитку як накопичення багатства, протекціонізм, використання дитячої праці, характерні для поглядів:

4. Як відбувався промисловий переворот в Україні?
5. Які характерні риси властиві класичній школі політичної економії?
6. В чому полягає особливість теорії вартості В. Петті?
7. Які основні принципи є характерними для методології А. Сміта?
8. Як трактує проблему вартості Д. Рікардо?
9. В чому суть теорії «порівняльних переваг» Д. Рікардо?
10. В чому полягає суть «закону Сея»?
11. Як аргументує Т. Мальтус свій «закон народонаселення»?
12. За що критикували класичну школу політичної економії представники історичної школи?
13. На яких принципах побудована економіка в моделях суспільства, які розробляли соціалісти-утопісти?
14. В чому полягає таємниця прибуткової вартості за Марксом.
15. У чому полягає внесок Маркса в розвиток економічної науки?

Теми повідомлень

1. Порівняльний аналіз ходу промислової революції у країнах ранньої індустріалізації.
2. Вплив промислової революції на розвиток продуктивних сил України.
3. Соціально-економічні і історичні передумови виникнення класичної школи у політичній економії.
4. Економічна система Адама Сміта.
5. Д. Рікардо як ідеолог промислової революції
6. Критичний напрям у економічній науці першої половини XIX ст.
7. Внесок класичної політичної економії у розвиток сучасної макроекономічної теорії.
8. Історичні долі марксизму.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. Промислова революція це:
  - а) перехід від привласнювального господарства до відтворювального;
  - б) ліквідація цехової системи організації виробництва;
  - в) перехід від ручної праці до механізованої та нова організація виробництва.
2. Промислова революція в Англії почалася:
  - а) в суконному виробництві;
  - б) в важкій промисловості;
  - в) в текстильній промисловості;
  - г) на транспорті.
3. До соціально-економічних наслідків промислової революції відносяться:
  - а) зростання чисельності міського населення;
  - б) загострення проблеми збуту продукції;
  - в) виникнення перших форм робітничого руху;
  - г) посилення міграційних процесів;
  - д) усі перелічені фактори.
4. Імміграційні процеси спричинили значний вплив на промислову революцію в:
  - а) Англії;
  - б) Франції;
  - в) Німеччині;
  - г) США.

5. Особливістю промислової революції в США є:
- а) переселенський характер;
  - б) низькі темпи приросту населення;
  - в) значна кількість картелів;
  - г) ранній перехід до парової енергії.
6. Формулювання принципу трудової теорії вартості, що пов'язує вартість товару з працею, витраченою на видобуток золота і срібла, належить:
- а) Вільяму Петті; б) Давиду Рікардо; в) Адаму Сміту.
7. Додана вартість за К. Марксом створюється:
- а) сумісно працею, капіталом, землею;
  - б) несплаченою додатковою працею найманих працівників;
  - в) постійним капіталом.
8. Ідеї про «природний порядок», «економічну людину», про роль економічної свободи і приватної власності як умови її існування розвивали:
- а) схоласти; б) меркантилісти; в) представники класичної школи.
9. «Чистий продукт», згідно вчення фізіократів, це:
- а) додаткова вартість, що одержують шляхом експлуатації найманих робітників;
  - б) збільшення споживчих вартостей за рахунок родючості ґрунту та продуктивності худоби;
  - в) позитивне сальдо торговельного балансу.
10. Одна з перших спроб подати у схематичному вигляді процес капіталістичного відтворення відображена в:
- а) «Економічній таблиці» Ф. Кене; в) «Багатстві народів» А. Сміта.
  - б) Багатстві народів» А. Сміта.
11. «Невидима рука» А. Сміта це:
- а) діяльність невідворотних економічних законів;
  - б) керівна роль держави у економічній сфері;
  - в) божественне приречення людської діяльності.
12. Розвиваючи теорію вартості, А. Сміт:
- а) чітко додержується теорії трудової вартості;
  - б) є прихильником теорії корисності;
  - в) дає різні трактування вартості товару для «раннього і примітивного стану суспільства», де немає найманої праці і для суспільства, де є наймана праця.
13. Досліджуючи проблему вартості товару, Д. Рікардо вважає, що вартість визначається:
- а) суспільною продуктивністю праці, коли визначальними є найгірші умови виробництва;
  - б) продуктивністю праці при середніх умовах виробництва;
  - в) індивідуальними витратами праці.
14. У своїй теорії доходів Д. Рікардо вважає, що:
- а) заробітна плата і прибуток можуть одночасно зростати пропорційно внеску кожного фактору виробництва – праці і капіталу;
  - б) заробітна плата і прибуток можуть змінюватися тільки у протилежних напрямках.
15. Автором теорії «трьох факторів виробництва» є:
- а) Томас Роберт Мальтус; б) Жан Батист Сей; в) Джон Стюарт Міль.

16. Ринок завжди знаходиться у стані рівноваги, оскільки люди виносять товари на ринок для того, щоб відразу зароблені гроші витратити на придбання інших товарів. Це суть:

- а) тотожності Сея;
- б) теорії реалізації Т.Р. Мальтуса;
- в) теорії регулювання сукупного попиту Д. М. Кейнса.

17. Сутність «закону народонаселення» Т. Мальтуса полягає в тому, що:

- а) в країні, де зростають доходи і капітали, постійне зростання попиту на робочі руки стимулює швидке зростання населення;
- б) населення подвоюється кожні 25 років і зростає у геометричній прогресії, тоді як засоби існування зростають в арифметичній прогресії.

18. Для того, щоб реалізувати частину вартості продукту, яка перевищує заробітну плату і прибуток, необхідні «треті особи» – непродуктивні верстви населення: земельні власники, духовенство, армія та ін. Це теорія реалізації:

- а) Т. Р. Мальтуса;
- б) С. Сімонді;
- в) Д.С. Міля.

19. Захист принципу «виховального протекціонізму» характерний для поглядів:

- а) Адама Сміта;
- б) Давида Рікардо;
- в) Фрідріха Ліста.

20. Основними засобами досягнення цілей побудови суспільства рівності і справедливості соціалісти-утопісти вважали:

- а) вільну конкуренцію, ринковий механізм ціноутворення, невтручання держави в економіку;
- б) суспільну власність, планомірне регулювання економіки, зрівняльний розподіл доходів.

Список літератури

1. Бродель Фернан. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. Т. 3. Время мира. – М. : Прогресс, 1992.
2. Всемирная история экономической мысли. Т. 2. – М. : Мысль, 1988.
3. История экономики : учебник / ред. О. Д. Кузнецова, И. Н. Шапкин. – М. : ИНФРА-М, 2000. – Гл. 5.
4. Камерон Р. Краткая экономическая история мира. От палеолита до наших дней ; пер. с англ. – М.: РОССПЭН, 2001.
5. Лановик Б. Економічна історія України і світу / Б. Лановик, З. Матисякевич, Р. Матейко. – К., 2001. - Книга 1. – Ч. III. – Розд.2.
6. Лісовицький В. М. Історія економічних вчень : навч. посіб. – К. : Центр навч. літ-ри, 2009. – Гл.2, 3, 4, 5.
7. Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения / Антология экономической классики: в 2-х т.: Пер. с англ. – М. : Эконов, 1993. – Т. 2.
8. Маркс К. Капитал. ТТ. I–III / Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-ое изд. ТТ. 23–25.
9. Миль Дж. С. Основы политэкономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии: в 3-х т. Пер. С англ.. – М. : Прогресс, 1980. – Т. 1.
10. Рикардо Д. Начала политэкономии и налогового обложения / Антология экономической классики: в 2-х т.: Пер. с англ. – М. : Эконов, 1993. – Т. 1.
11. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Антология экономической классики: в 2-х т.: Пер. с англ. – М. : Эконов, 1993. – Т. 1.

**ТЕМА 7. РИНКОВЕ ГОСПОДАРСТВО КРАЇН ЗАПАДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В
ПЕРІОД МОНОПОЛІСТИЧНОГО КАПІТАЛІЗМУ
(друга половина XIX – початок XX ст.)**

План семінарського заняття

1. Друга науково-технічна революція та її вплив на економіку провідних країн світу.
2. Характерні риси та особливості господарського розвитку провідних країн світу.
3. Методологічні основи маржиналізму і його основні школи.
4. Рання інституціоналізм та його основні напрямки.

Питання для самоконтролю

2. Якими були основні причини економічного піднесення провідних країн світу наприкінці XIX–початку XX ст.?
3. Хто став безпосередніми попередниками маржиналізму?
4. Чому К. Менгер, Л. Вальрас та В. Джевонс вважаються фундаторами маржиналізму?
5. Яка економічна теорія стала «візитною карткою» австрійської економічної школи?
6. У чому специфіка соціального напрямку в політичній економії?
7. У чому полягають відмінності між соціально-психологічним, соціально-правовим та кон'юнктурно-статистичним інституціоналізмом?
8. У чому сутність «Закону Парето»?
9. Які основні положення теорії загальної економічної рівноваги Л. Вальраса?
10. Розвиток яких економічних ідей дав змогу А. Маршаллу стати одним із засновників неокласичної економічної теорії?

Теми повідомлень

1. Економічне піднесення США та Німеччини.
2. Основні фактори промислового відставання Англії та Франції.
3. Австрійська школа маржиналізму та її особливості.
4. Соціальний напрямок політичної економії як передумова появи інституціоналізму.
5. Інституціоналізм та його головні напрямки.
6. «Лозаннська школа» Л. Вальраса.
7. А. Маршалл – фундатор «кембриджської школи» маржиналізму.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. Який період слід вважати початком другої технічної революції у країнах Західної Європи:
  - а) 40 роки XIX ст.;
  - б) 70 роки XIX ст.;
  - в) 80 роки XIX ст.;
  - г) 90 роки XIX ст.;
  - д) початок XX ст.

13.

3. Веблен Т. Теория праздного класса. – М.: Прогресе, 1984.
4. История мировой экономики : Учебник для вузов / Под ред. Г. П. Поляка, А. Н. Марковой. М: ЮНИТИ, 1999. – Розд. 4, Гл. 26 – 28.
5. Кларк Д. Б. Распределение богатства. – М: Экономика, 1992.
6. Ковальчук В. М., Лазорович М. В., Сарай М. І. Історія економіки та економічної думки: Навч. пос-іб. К.: Знання, 2008. – Розд. 4, Гл. 3.
7. А. Маршалл. Принципы экономической науки. В 3-х томах. – М.: Прогресе, 1993.
8. Митчел У. П. Экономический циклы. Проблема и постановка. – М.: Госиздат. 1930.
9. Туган-Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний. – К.: Наукова Думка, 1994. – Ч. І. – Розд. 1.
10. Ю. Ядгаров Я. С. История экономических учений: учебник. М. : ИНФРА-М, 2000. – Ч. III. – Розд. 2 – Тема 12–14.

ТЕМА 8. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ (друга половина XIX – початок XX ст.)

План семінарського заняття

1. Особливості промислового перевороту в Україні.
2. Аграрні реформи та їх вплив на соціально-економічне становище селян.
3. Розвиток української економічної думки під впливом ідей класичної політекономії.
4. Українська економічна думка у післяреформений період.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте передумови, основні етапи та наслідки промислового перевороту на Східній Україні. Якими є його особливості?
2. Розкрийте зміст аграрних реформ 1848 та 1861 р.
3. Яким чином реформа 1861 р. та Столипінська реформа сприяли розвитку капіталізму в Україні?
4. Розкрийте передумови виникнення української кооперації.
5. Яким був основний зміст ліберально-дворянських ідей у дореформений період в Україні?
6. Якими були економічні та політичні погляди С. Подолинського?
7. Чим викликані особливості розвитку політичної економії в Україні?
8. У чому суть інвестиційної теорії циклів М. Туган-Барановського?

Теми повідомлень

1. Основні положення та економічні наслідки реформи 1861 р. та ліквідація кріпацтва.
2. Столипінська аграрна реформа та вплив на соціально-економічний розвиток України.

3. Початок промислового перевороту в Україні та промисловий підйом 90-х рр. XIX ст.

4. Наукова спадщина М. Туган-Барановського, його внесок до скарбниці світової економічної думки.

5. Математична школа у політичній економії України.

6. Економічні та політичні погляди С. Подолинського.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. На який із ключових факторів розвитку капіталізму ліквідація кріпацтва в Україні вплинула найбільше?

- а) технічна революція;
- б) концентрація капіталу;
- в) ріст масштабів товарообігу на зовнішньому ринку;
- г) формування ринку найманої праці.

2. В якому з провідних регіонів Російської Імперії виникло перше монопольне об'єднання?

- а) у Санкт-Петербурзі;
- б) на Уралі;
- в) у Центральному (Московському);
- г) в Україні.

3. Перша монополія виникла в?

- а) вугільній промисловості;
- б) чорній металургії;
- в) сільськогосподарському машинобудівництві;
- г) виробництві цукру;
- д) залізничному транспорті

4. Які позитивні та негативні наслідки Столипінської аграрної реформи?

а) ліквідація сільської громади;

б) створення Селянського банку;

в) впровадження нових форм землекористування «відрубів» та хутірських господарств;

г) створення «відрізків» землі та обмеження наділів більшості селян 5 десятинами;

д) подорожчання майже у 3 рази ціни землі за «викупними платежами» від рівня ринкової ціни

е) велика можливість використовувати передові досягнення агротехнічної науки.

5. Промислова революція в Україні почалася в:

- а) харчовій промисловості;
- б) бавовняній промисловості;
- в) виробництві сукна;
- г) металургії.

6. До особливостей розвитку української промисловості можна віднести:

- а) більш високі, ніж у цілому по країні темпи розвитку;
- б) концентрація на півдні України паливно-енергетичної бази;
- в) значний вплив іноземного капіталу;
- г) виникнення та поглиблення структурних та територіальних диспропорцій;
- д) вірні відповіді а, б, в, г.

7. Знайдіть відповідність між прізвищами вчених та школами (теоріями), які ці вчені представляли:

1) М. Туган-Барановський;	а) праксеологія;
2) С. Подолинський;	б) енергетична теорія економічного розвитку;
3) Є. Слуцький;	в) психологічна школа;
4) Д. Журавський;	г) інвестиційна теорія циклів;
5) Н. Бунге.	д) статистика.

8. Кого із перелічених вчених об'єднує участь у розробці спільної економічної концепції:

- а) М. Туган-Барановський, С. Подолинський, К. Маркс, А. Сміт;
 б) І. Вернадський, Т. Степанов, Д. Рікардо, М. Левитський.

Список літератури

1. Белоусов В. М. История экономических учений: учебное пособие. / В. М. Белоусов, Т. В. Ершова. – Ростов н/Д. : Феникс, 1999. – Гл. 6.
2. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе; пер. с англ. – М.: Дело ЛТД, 1994. – Раздел 9; Раздел 16.
3. Горкіна Л. П. Нариси з історії політичної економії в Україні. – К.: Наукова думка, 1994. – Розділ I, II.
4. Дмитриченко Л. И. История экономических учений : учебное пособие. – Донецк : КИТИС; ДонГУ, 1999. – Тема 7.
5. Економічна історія: навч. посіб. / ред. С. І. Архієреєв, Н. Б. Решетняк. – Х. : НТУ «ХП», 2005. – Тема 6.
6. Економічна історія України : навч. посіб. / М. О. Уперенко, Е. А. Кузнецова та інш. – Х. : Одісей, 2004. – Розд. 7, 8, 9.
7. Історія економічних вчень : навч. посіб. / В. М. Двінських, Н. В. Шибасва та інш.; ред. С. І. Архієреєв, Н. Б. Решетняк. – Х. : НТУ «ХП», 2003. Тема 8.
8. Коропецький І. С. Українські економісти ХІХ ст. та західна наука. – К. : Либідь, 1993.
9. Лановик Б. Економічна історія України і світу : підручник / Б. Лановик, З. Митисякевич, Р. Матейко. – К.: Вікар, 2001. – Розд. 3.
10. Туган-Барановський М. І. Політична економія : курс популярний. – К., 1994. – Ч. I. – Розд. 1.
11. Царенко О. М. Економіка України і світу. Курс лекцій: навч. посіб. / О. М. Царенко, А. С. Захарчук. – Суми : Університетська книга, 2000. – Лекції 10, 11.

ТЕМА 9. ГОСПОДАРСТВО ТА ЕКОНОМІЧНА ДУМКА В ПЕРІОД ДЕРЖАВНО-МОНОПОЛІСТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ (перша половина ХХ ст.)

План семінарського заняття

1. Економічні зміни в господарстві воюючих країн, що були зумовлені Першою світовою війною.
2. Світова економічна криза 1929–1933 рр. та її вплив на світове господарство.
3. Економічна теорія монополістичної конкуренції Е. Чемберліна.

4. Економічна теорія недосконалої конкуренції Д. Робінсон.
5. Економічне вчення Дж. М. Кейнса.

Питання для самоконтролю

1. Становлення світового господарства. Концепції імперіалізму як відображення зовнішньоекономічної політики країн Західної Європи.
2. Вплив Першої світової війни на розвиток господарства європейських країн та США. Версальська угода та її економічна сутність.
3. Причини виникнення та наслідки економічної кризи 1929-1933 років для країн Європейської цивілізації.
4. Криза світового господарства (1929–1933 рр.) та шляхи виходу з неї. Сутність політики «Нового курсу» Ф. Д. Рузвельта.
5. Зміни в господарствах країн Західної цивілізації в 20–30 рр. ХХ ст. та їх відображення в теоретичній системі Дж. М. Кейнса.
6. Економічна криза 1929–1933 років та особливості її прояву в Англії та Франції.
7. Особливості економічної кризи 1929–1933 років у Німеччині. Роль німецької школи неолібералізму у господарському відродженні країни.
8. Світове господарство в роки стабілізації. Плани Дауеса та Юнга, їх сутність та мета.
9. Господарство провідних країн Західної цивілізації на етапі державно-монополістичного розвитку. Теорії конкуренції Е. Чемберліна, Дж. Робінсон.

Теми повідомлень

1. Перша світова війна та її вплив на господарський розвиток провідних країн світу (Німеччина, Англія, Франція, США).
2. Світова економічна криза 1929–1933 рр. та шляхи виходу з неї («Новий курс» Ф. Д. Рузвельта та економічна політика нацизму).
3. Дж. М. Кейнс та його теорія як основа впровадження системи макроекономічного регулювання в провідних країнах світу.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. Версальський мирний договір прийнято у:
а) 1918 р.;   б) 1919 р.;   в) 1922 р.;   г) 1924 р.
2. План Ч. Дауеса передбачав:
а) посилення репараційного тиску;
б) надання фінансової допомоги;
в) прямі інвестиції в економіку;
г) конкуренцію з боку німецьких товарів.
3. Причинами світової економічної кризи 1929–1933 рр. стали:
а) недовиробництво товарів;
б) мілітаризація економіки;
в) надвиробництво товарів;
г) проблема перекваліфікації робітників;

- д) монополізація виробництва;
  - е) відсталість сільського господарства;
  - є) політична боротьба;
  - ж) державне регулювання економіки;
  - з) Перша світова війна.
4. План Юнга було прийнято у:
- а) 1929 р.;
  - в) 1931 р.;
  - б) 1930 р.;
  - г) 1933 р.
5. Роботу «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» написав:
- а) Дж.М. Кейнс;
  - в) Е. Хансен;
  - б) К. Маркс;
  - г) Р. Харрод.
6. Які теорії критикував Дж. М. Кейнс:
- а) теорію ринкового саморегулювання економіки;
  - б) кількісну теорію грошей;
  - в) теорію ринків Сея (закон Сея);
  - г) усі попередні відповіді правильні;
  - д) правильні відповіді а) і б).
7. Який період можна вважати початковим етапом формування кейнсіанства:
- а) 20-ті роки ХХ ст.;
  - б) безпосередньо роки «великої депресії»;
  - в) 30-ті роки ХХ ст.
8. Назвіть історичні передумови виникнення кейнсіанства:
- а) розвиток монополій;
  - б) збільшення кількості грошей в обігу;
  - в) зростання цін;
  - г) «велика депресія»;
  - д) посилення циклічності економічного розвитку;
  - є) жорстке регулювання економіки державою.
9. Що можна назвати центральною проблемою загальної теорії Кейнса:
- а) інвестиційний мультиплікатор;
  - б) середню і граничну схильність до споживання;
  - в) принцип ефективного попиту.
10. Згідно з «основним психологічним законом» Дж. М. Кейнса, зі зростанням доходів темпи приросту споживання:
- а) залишаються на попередньому рівні;
  - б) випереджають темпи приросту доходів;
  - в) зростають, але не тією ж мірою, що й доходи;
  - г) зменшуються порівняно з попереднім рівнем.
11. Основу методології дослідження Дж. М. Кейнса становлять:
- а) пріоритет мікроекономічного аналізу;
  - б) пріоритет макроекономічного аналізу;
  - в) концепція «ефективного попиту»;
  - д) автоматичне саморегулювання ринкової економічної системи;
  - є) мультиплікатор інвестицій.
12. Які заходи, на погляд Кейнса, спроможні вивести економіку з кризи?
- а) помірна інфляція;
  - б) підвищення граничної ефективності капітальних вкладень;
  - в) зниження облікової ставки процента;

- г) активне втручання держави в економіку;
- д) створення додаткових робочих місць;
- е) стимулювання заощаджень;
- е) розвиток споживчого кредиту.

Список літератури

1. Бартенев С. А. Экономическая история: учебник. – М. : Экономистъ, 2004. – Гл. 5.
2. Березин И. С. Краткая история экономического развития : учебн. пособ. – М. : Русская деловая лит-ра, 1998. - Тема 7.
3. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе ; пер. с англ. – М. : Дело Лтд, 1994. - Тема 4 ,5.
4. Гусейнов Р. История мировой экономики: Запад–Восток–Россия : учебн. Пособ. – Новосибирск: Сиб. унив. изд-во, 2004. Гл. 2,6.
5. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей. – К. : АУБ, 1999. Гл. 5.
6. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции / ред. И. М. Осадчая; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1986. Тема 4, 5.
7. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции: Реориентация теории стоимости / ред. Ю. Я. Ольсевич ; пер. с англ.. – М. : Экономика, 1996. Гл. 2, 3, 4, 6, 7.

ТЕМА 10. РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ПІД ВПЛИВОМ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (друга половина ХХ ст.)

План семінарського заняття

1. Загальна характеристика розвитку світової системи господарства і провідних напрямів економічної думки в 50–70 роки ХХ ст.
2. Посилення ролі держави в господарстві суспільств Західної цивілізації та його аргументація в економічній думці в 50–70 роки ХХ ст.
3. Вплив військово-конверсійних та інноваційно-технологічних факторів на розвиток національних економік провідних країн Європи після Другої світової війни.
4. Розвиток економічних систем змішаного типу та його відображення в економічній думці у другій половині ХХ ст.
5. Загальна характеристика розвитку світової економічної думки у 50–70 роках ХХ ст.: некейнсіанство, неокласична течія, неолібералізм, інституціоналізм.

Питання для самоконтролю

1. Економічні та соціальні наслідки другої світової війни.
2. Значення плану Маршалу для економічного розвитку країн західного світу.
3. В чому полягає успіх реформ Л. Ерхарда?
4. Які чинники зумовили над швидкий розвиток західних країн після другої світової

війни?

5. Які чинники і проблеми економічного зростання переважають у роботах економістів –теоретиків 2-ї половини ХХст.?

6. Визначте особливості та протиріччя розвитку таких провідних течій економічної думки Заходу як неокейнсіанство, неокласичний синтез та неолібералізм.

7. Охарактеризуйте основні напрямки дослідження соціально-економічних проблем з позиції інституційної теорії.

Теми повідомлень

1. Німецьке «економічне диво»: зміст, чинники та значення для країн Західної Європи.

2. Японське «економічне диво»: зміст, чинники та значення для Південно-Східного регіону.

3. Роль США у другій половині ХХ ст. у ході становлення світової економіки.

4. Регіональна міжнародна економічна інтеграція та утворення ЄС.

5. Теоретичне дослідження економічної інтеграції в роботах представників неолібералізму, корпоративізму, структуралізму, неокейнсіанства та дирижизму.

6. Соціальне ринкове господарство в ФРН: теорія і практика.

7. Моделі економічного зростання в роботах теоретиків другої половини ХХ ст.

8. Сутність та значення теорії трансакційних витрат.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. У якій з капіталістичних країн у 50–70 рр. ХХ ст. частка державного сектору була найбільшою:

а) Англія;   б) Франція;   в) ФРН;   г) США.

2. Основною причиною другої світової війни було:

а) локальні конфлікти в різних регіонах світу;

б) нерівномірність розвитку економічного потенціалу індустріальних країн та їх потреба у розширенні ринків збуту;

в) перерозподіл сфер впливу між союзами найбільших монополістів;

г) реваншистські намагання Німеччини, що підтримувались керівними колами США, Англії та Франції.

3. Головний економічний зміст «холодної війни» полягав у:

а) боротьбі за джерела сировини;

б) боротьбі за ринку збуту;

в) гонці озброєння;

г) боротьбі тоталітаризму та демократії.

4. Що стало головною причиною світової кризи середини 70 років ХХ ст.:

а) розбалансованість економіки через новий етап НТП;

б) різке дорожчання паливно-енергетичних та сировинних ресурсів;

в) послаблення ринкової саморегуляції економіки;

г) посилення державного втручання в економіку.

5. Розмістіть у порядку значення економічні наслідки розпаду колоніальної системи:

а) зміна національного складу метрополій;

- б) істотне підвищення цін на нафту та газ;
  - в) утворення численних суверенних держав;
  - г) економічна інтеграція Західної Європи.
6. Згідно неоліберальним уявленням економічне зростання забезпечує:
- а) нарощування обсягів капіталовкладень;
  - б) оптимальне співвідношення факторів виробництва;
  - в) досягнення НТП;
  - г) все перераховано в однаковій мірі.
7. Які дві «чисті» форми економічних порядків виділяє В. Ойкен:
- а) капіталізм і соціалізм;
  - б) індустріальний і аграрний;
  - в) централізованно-керований та ринковий;
  - г) капіталізм і комунізм.
8. Яка теорія порівнювала роль держави в економіці з роллю судді на футбольному полі:
- а) кейнсіанська;
  - б) монетаристська;
  - в) соціального ринкового господарства;
  - г) раціональних очікувань.
9. Теорія інституціоналізму передбачає, що економічне життя суспільства:
- а) має досліджуватись автономно від інших сфер суспільства;
  - б) розвивається стихійно і потребує втручання держави;
  - в) має досліджуватись у зв'язку з дією усіх суспільних інституцій, моралі та права;
  - г) не потребує вивчення.
10. Автором теорії суспільного вибору є:
- а) Т. Веблен; б) Дж. Бьюкенен; в) Г. Беккер; г) У. Мітчелл.

Список літератури

1. Г. Беккер. Экономический взгляд на жизнь / Вестник ЛГУ. Сер. 5. Экономика. Вып. 3. – 1993.
2. Дж. Бьюкенен. Теория общественного выбора / Вопросы экономики. – 1994. – №6.
3. Ярцева Н.В. Современные концепции экономической мысли. Учебное пособие // http://irbis.asu.ru/mmc/econ/u_sovrcon/6.ru.shtml. - Гл.1-4, 6-7.
3. Економічна історія: Навч. посібник / За ред. С.І. Архіреєва, Н.Б. Решетняк – Харків: НТУ «ХП», 2005. – Тема 8.
4. Історія економічних вчень: Навч. посібник / За ред. В.М. Двінських, Н.Б. Решетняк, Н.В. Шibaєвої. – Харків : НТУ «ХП», 2003. – Тема 10–12.
5. Економічна історія України і світу/За ред. Лановика Б. – 5-те вид., стер. – К. : Вікар, 2002.–Розд. 4.
6. Экономическая история зарубежных стран. Курс лекцій / Под общ. Ред. В. Голубовича.– Мн.: ИП «Экоперспектива», 1997. – Гл.6.
7. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. – М., 1994.

ТЕМА 11. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ НА ЕТАПІ ІНФОРМАЦІЙНО-

ТЕХНОЛОГІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

План семінарського заняття

1. Інтернаціоналізація, інтеграція та глобалізація світового господарства останньої третини ХХ–початку ХХІ ст.
2. Економічна криза 1973–1975 рр.: сутність та наслідки
3. Передумови виникнення та загальна характеристика інформаційно-технологічної революції останньої третини ХХ–початку ХХІ ст.
4. Сутність та передумови виникнення посткейнсіанства та нового кейнсіанства.
5. Основні напрямки «неоліберального відродження»: монетаризм, економіка пропозиції та теорія раціональних очікувань.
6. Методологія інституціоналізму та його основні напрямки.
7. Неоінституціональна теорія та ідеї її представників.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає процес глобалізації?
2. Назвіть причини економічної кризи 1973–1975 рр.
3. Якими способами подолання кризи середини 70 рр. ХХ ст. скористалися розвинуті капіталістичні країни?
4. В чому полягають відмінні риси англійського та американського посткейнсіанства?
5. В чому полягають основні положення монетаристської теорії?
6. Що собою являє крива Лаффера?
7. Які основні припущення теорії раціональних очікувань?
8. Що таке інститут?
9. В чому полягає сутність таких теорій як «теорія трьох хвиль» Е. Тоффлера, постіндустріального суспільства Дж. К. Гелбрейта та «теорема Коуза»?

Теми повідомлень

1. Європейська інтеграція: передумови виникнення, мета, етапи розвитку.
2. Інформаційно-технологічна революція останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.: передумови, сутність, наслідки.
3. Вклад нового кейнсіанства в розвиток економічної думки.
4. Становлення ТНК як суб'єкта міжнародних відносин в останій третині ХХ–на початку ХХІ ст.
5. Порівняльний аналіз «рейганоміки» та «тетчеризму».
6. Застосування монетаристської концепції в перехідній економіці України та його наслідки.
7. Характерні риси «старого» та «нового» інституціоналізму.
8. Методологія та складові напрямки неоінституціоналізму.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. Питання впливу розподілу доходів на процеси суспільного відтворення

досліджувалось представниками:

- а) англійського посткейнсіанства;
- б) американського посткейнсіанства;
- в) нового кейнсіанства;
- г) монетаризму.

2. Головною причиною світової кризи середини 70 рр. ХХ ст. є:

- а) стрімке зростання цін на енергоресурси;
- б) стрімке зростання тіньового сектора;
- в) зростаюча фінансова глобалізація;
- г) всі відповіді вірні.

3. Вплив грошового обігу на процеси суспільного відтворення в своїх дослідженнях аналізували представники:

- а) американського посткейнсіанства;
- б) англійського посткейнсіанства;
- в) нового кейнсіанства;
- г) всі відповіді вірні.

4. Структурні зміни в народному господарстві провідних капіталістичних країн в останній третині ХХ ст. полягали в:

- а) збільшенні питомої ваги промисловості в загальному обсязі виробництва;
- б) збільшенні питомої ваги сільського господарства та скороченні промисловості в загальному обсязі виробництва;
- в) збільшенні питомої ваги сфери послуг в загальному обсязі виробництва;
- г) збільшенні питомої ваги промисловості та скороченні сфери послуг в загальному обсязі виробництва.

5. Яке з нижче наведених тверджень є помилковим?

- а) глобалізація – це процес вирішення глобальних проблем;
- б) глобалізація – це процес посилення взаємозв'язків та взаємозалежностей між країнами;
- в) глобалізація проявляється в інтенсифікації міжнародного руху факторів виробництва;
- г) глобалізація проявляється в розвитку ТНК.

6. «Грошове правило» пропонує:

- а) зменшувати грошову масу в обігу на 3–5 % щорічно;
- б) зберігати грошову масу незмінною протягом кількох років;
- в) рівномірно збільшувати грошову масу в обігу на 3–5 % щорічно;
- г) стимулювати попит на гроші з боку економічних агентів.

7. Економіка пропозиції акцентувала увагу на:

- а) проблемах грошово-кредитної політики;
- б) забезпеченні фіскальних стимулів для розвитку вільного підприємництва;
- в) питаннях ефективного розміщення та використання факторів виробництва;
- г) правильними є відповіді б) і в).

8. Теорія постіндустріального суспільства є частиною:

- а) індустріально-соціологічної школи;
- б) школи суспільного вибору;
- в) кон'юнктурної школи;
- г) австрійської школи.

9. Концепція «техноструктури» належить:

- а) Д. Беллу;
- б) Дж. Гелбрейту;
- в) Дж. Бьюкенену;
- г) Р. Коузу.

10. Трансакційні витрати:
  - а) забезпечують охорону прав власності;
  - б) сприяють трансакції;
  - в) забезпечують перехід прав власності з одних рук до інших; охорону цих прав;
  - г) всі відповіді правильні.

Список літератури

1. John Black. A Dictionary of Economics. Oxford, New York. – Oxford University Press, 2002. – 523p
2. Stiglitz J., Greenwald B. Towards a New Paradigm in Monetary Economics.– Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 327 p.
3. Владимірова І. Г. Исследование уровня транснационализации компаний / Владимірова І. Г. // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 6. – С.14-17.
4. Вольчик В. В. Курс лекцій по інституціональній економіці. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 2000. – Лекція 1
5. Всемирная история: учебник для вузов / ред. Г. Б. Поляк, А. Н. Маркова. – М. : Культура и спорт ; ЮНИТИ, 1997.
6. Гелбрейт Дж. К. «Экономические теории и цели общества» – М. : Прогресс. 1976.
7. Довбенко М. Нобелівська нагорода за розробку теорії асиметричної інформації / М. Довбенко // Економіка України. – 2003. – № 10 (503). – С. 86–90.
8. Инджикян Р. О. ОПЕК в мировом капиталистическом хозяйстве / АН СРСР ; Институт мировой экономики и международных отношений. – М.: Международные отношения, 1983.
9. Історія економічних вчень : навч. посіб. / ред. Двінських В. М., Решетняк Н. Б., Шибяєва Н. В. – Х. : НТУ «ХП», 2003. – Теми 10, 11
10. Історія економічних вчень : у 2-х частинах. Ч. 2: підручник / ред. В. Д. Базилевич. – 2-е вид., випр. – К: Знання, 2005. – Розд. 12, 13
11. Дж.М. Кейнс. Общая теория занятости процента и денег. - Антология экономической классики. – М.: Эконом, 1993. – Т. 2
12. Лисовицкий В. Н. История экономических учений. – Х. : ООО «Р.И.Ф.», 2002. – Гл.8, 9
13. Норт Д. Вклад неинституционализма в понимание проблем переходной экономики. Лекционное высказывание от 7 марта 1997г. – [http://www. Wider.unu.edu](http://www.Wider.unu.edu).
14. Петренко С. А. Правове регулювання інноваційного розвитку сфери інформаційних технологій / С. А. Петренко // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2009. – С. 43–47.
15. Розмаинский И. В. Вклад Х. Ф. Мински в экономическую теорию и основные причины кризисов в позднеиндустриальной денежной экономике / И. В. Розмаинский // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2009. – Том 7. – № 1. – С. 1–12.
16. Фридмен М. Количественная теория денег. – М. : Дело, 1996.

ТЕМА 12. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ЙОГО ТРАКТУВАННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ

План семінарського заняття

1. Економічні перетворення у роки революційних струсів і утвердження соціалістичної моделі господарювання.
2. Господарська реформа 1965 року: зміст і наслідки.
3. Основні причини і прояви застійного і передкризового стану радянської економіки.
4. Формування теорії централізовано планованої економіки. Дискусії 20–30 років ХХ ст.
5. Внесок українських економістів у розвиток політичної економії.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягала політика Української Центральної Ради у галузі аграрних відносин, фінансів та грошового обігу?
2. В чому полягав зміст політики «воєнного комунізму» в Україні? Які її наслідки?
3. В чому полягає суть та значення запровадження нової економічної політики?
4. З проведення яких заходів розпочалося здійснення нової економічної політики?
5. Як проводилася грошова реформа 1922–1924 років?
6. Як проходив процес індустріалізації в Україні?
7. Як проводилася колективізація селянства і які були її наслідки?
8. Які характерні риси командно-адміністративної системи?
9. Які проблеми в економіці України 50–60 років ХХ ст. свідчать про її передкризовий стан?
10. Які зміни у господарському механізмі передбачалися реформою 1965 року?
11. В чому полягають причини невдачі у реалізації намічених реформою 1965 року мір?
12. Які були погляди В. І. Леніна на соціалізм і його економічну систему?
13. Як трактувалися в політичній економії соціалізму проблеми планомірної організації виробництва та ролі товарно-грошових відносин?
14. На основі яких теоретичних позицій здійснювалися спроби реформування соціалістичної економічної системи?

Теми повідомлень

1. Зниження темпів зростання радянської економіки як прояв її застійного стану.
2. Реформи господарчого механізму і причини їх невдач.
3. Формування політичної економії соціалізму (20–50 рр. ХХ ст.)
4. Ідеї реформування радянської планової економіки у роботах Є. Лібермана.

Тести

Виберіть правильну відповідь.

1. План побудови економіки соціалістичного суспільства включав:

- а) створення монополістичних об'єднань типу трестів, концернів;
  - б) утвердження трудової приватної власності селян на землю;
  - в) націоналізацію основних засобів виробництва;
  - г) вільний розвиток товарно-грошових зв'язків між елементами економічної системи.
2. Політика «воєнного комунізму» передбачала:
- а) розподіл продукту у відповідності з принципом «робочих грошей»;
  - б) централізоване постачання населення продовольством, що вилучалося у виробників шляхом продовольчої розверстки;
  - в) встановлення «робітничого контролю» на підприємствах промисловості;
  - г) управління економікою через ради народного господарства.
3. Міри «нової економічної політики» включали:
- а) встановлення фіксованого продовольчого податку на селян;
  - б) націоналізацію дрібних і середніх підприємств;
  - в) заміну наркоматів галузевими міністерствами;
  - г) організацію колгоспів.
4. Джерелами коштів для прискореної індустріалізації були:
- а) іноземні позики;
  - б) нагромадження в легкій і харчовій промисловості;
  - в) експорт дешевого зерна, закупленого по заниженим цінам;
  - г) різке скорочення фонду споживання у національному доході.
5. Колективізація сільського господарства мала наслідками:
- а) зростання обсягів сільськогосподарського виробництва;
  - б) ліквідацію експлуататорського класу («куркульства»);
  - в) стійке постачання промисловості продовольством і сировиною;
  - г) падіння рівня сільськогосподарського виробництва і голод.
6. Передкризовий стан економіки України у 50 роках ХХ ст. проявився в:
- а) неконтрольованому зростанні цін;
  - б) загостренні проблеми збуту;
  - в) дефіциті товарів народного споживання;
  - г) наростаючих диспропорціях відтворювального процесу.
7. Причинами невдач господарської реформи 1965 року були:
- а) помилки керівництва у проведенні реформ;
  - б) опір «консерваторів»;
  - в) неприйнятність командної системи до використання ринкових регуляторів.
8. Які функції політичної економії переважали у період державного соціалізму:
- а) пізнавальна;
  - б) практична;
  - в) методологічна;
  - г) ідеологічна.
9. Ідеологом реформування радянської економіки на ринкових засадах у середині 60-х років був:
- а) М. Вознесенський;
  - б) С. Струмилін;
  - в) В. Новожилов;
  - г) Є. Ліберман.

Список літератури

1. Валовой Л. Экономика: взгляды разных лет. Становление. Становление,

развитие и перестройка хозяйственного механизма. – М. : Наука, 1989.

2. Економічна історія: Навч. посібн. / За ред. С.І. Архієреєва, Н.Б. Решетняк. – Харків : НТУ «ХП», 2005. – Гл. 9.

3. Істоія економічної думки України : навч. посібник / Р. Х. Васильєва, Л. П. Горкіна, Н. А. Петровська та ін. – К.: Либідь, 1993. – Гл. 7.

4. Лановік Б.Д., Матисякевич З. М., Матейко Р. М. Економічна історія України і світу : підруч. / за ред. Лановік Б.Д. – К.: Вікар, 2004 – Книга 2 – Розд. 4, 5.

5. Ленин В. И. Вариант статьи «Очередные задачи Советской власти». – ПСС. – Т. 36.

6. Лісовицкий В.М. Історія економічних вчень: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – Гл. 10.

7. Лортикян Э.Л. История государственного и рыночного регулирования экономики Украины. – Харьков, 1999.

8. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Москва : Политиздат. – Тема 10.

9. Кудров В. М. Советская экономика в ретроспективе. Опыт переосмысления. – М. : «Наука», 1997.

10. Новожилов В.В. Недостаток товаров // Вестник финансов. – №2, 1926.

ТЕМА 13. ФОРМУВАННЯ ЗАСАД РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ (90 РОКИ ХХ СТ.)

План семінарського заняття

1. Стан економіки України на момент проголошення незалежності.
2. Основні напрямки ринкових перетворень в економіці України (1991–1994 рр.): позитивні і негативні наслідки.
3. Радикальні економічні перетворення другої половини 90 років.
4. Основні напрямки теоретичних досліджень в українській економічній літературі 90 років ХХ століття.

Питання для самоконтролю

1. Як розвивалась економіка України наприкінці 80 років?
2. Які завдання необхідно було вирішити для переходу до ринкової економіки?
3. Чому процеси приватизації призвели до суттєвих соціально-економічних протиріч у суспільстві?
4. Які теоретичні проблеми необхідно було вирішувати українським дослідникам у 90 роки?
5. Як характеризуються масштаби економічних перетворень в Україні у 90 роки ХХ століття?

Теми повідомлень

1. Роль держави у трансформаційних перетвореннях.

9. Світовий банк відносить Україну:
- а) до розвинутих країн;
  - б) до ринків, що народжуються;
  - в) до країн, що розвиваються;
  - г) усі відповіді невірні.
10. Теоретичні дослідження українських вчених у 90-ті роки охоплювали:
- а) обґрунтування концептуальних засад національної економічної моделі;
  - б) визначення змісту інституціональних перетворень;
  - в) обґрунтування стратегії розвитку на довгострокову перспективу;
  - г) усі відповіді вірні.

Список літератури

1. Гальчинський А. Інноваційна стратегія українських реформ / А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, В. Семіноженко. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
2. Геєць В. Деякі порівняльні ознаки трансформаційних моделей економіки України і Росії. // Економіка України. – 2005. – № 5. – С. 4–13.
3. Гриценко А. Структура рыночной трансформации инверсионного типа // Экономика Украины. – 1997. – № 1.
4. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки: навч. посібн. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання-Прес, 2000. – 209 с.
5. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / В. М. Ковальчук, М. В. Лазарович, М. І. Сарай. – К. : Знання, 2008. – Ч.І., Розд. 5, с.199-256.
6. Лукінов І. Методи та засоби державного регулювання економіки перехідного періоду // Економіка України. – 1999. – № 5.
7. Сакс Д., Пивоварський А. Економіка перехідного періоду: Уроки для України / Д. Сакс, А. Пивоварський ; пер. з англ. – К.: Основи, 1996.
8. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) : Інститут економічного прогнозування / ред. академіка НАН України В.М.Геєць. – К. : ЛОГОС, 1999.
9. Чухно А. Нова економічна політика // Економіка України. – 2005. – №№ 6, 7.
10. Економічна наука в Харківському університеті: колективна монографія В. В. Глущенко, В. В. Александрова та ін. – Х. : ХНУ, 2005. – 332 с.